

Fyziologické a biochemické parametre sledované v dobe maxima a minima slnečnej aktivity

J. Štetiarová¹, O. Dzvonič², K. Kudela¹, P. Daxner²

¹Ústav experimentálnej fyziky, Oddelenie kozmickej fyziky, Watsonova 47, Košice

²Letecká vojenská nemocnica, Oddelenie leteckého lekárstva, Murgašova 1, Košice

V nadväznosti na štúdiu Dzvonička et al. (2006), v ktorej boli sledované možné súvislosti medzi lekársko-psychologickými parametrami leteckého personálu a charakteristikami kozmického počasia je v tejto práci spravená analýza rozdelení niektorých fyziologických a biochemických parametrov sledovaných vo Leteckej vojenskej nemocnici a.s. v Košiciach v obdobiach slnečného maxima a minima. S použitím štatistických testov je ukázaný signifikantný rozdiel distribúcie niektorých laboratórnych biochemických a hematologických parametrov v týchto dvoch vzorkách. Výsledky sú diskutované v porovnaní s podobnými empiricky zistenými súvislosťami iných autorov.

Kľúčové slová: kozmické počasia – obdobie slnečného minima a maxima, fyziologické a biochemické parametre, letecký personál

Úvod a cieľ

Kozmické počasia zahŕňa množstvo rôznych efektov, ktoré sú inicializované fyzikálnymi procesmi na slnečnom povrchu, v medziplanetárnom prostredí, v zemskej magnetosfére, ionosfére a atmosfére. Tieto procesy majú niektoré nepriaznivé účinky nielen na technologické systémy na družiciach, ale aj na lietadlách a na zemskom povrchu a predpokladá sa, že majú vplyv aj na živé organizmy a ľudí.

Vplyv slnečnej aktivity (SA) a geomagnetickej aktivity (GMA) na ľudskú homeostázu bol dlhodobo predmetom záujmu výskumu. Ukázalo sa, že mesačný výskyt mortality pacientov s kardiovaskulárnymi chorobami koreluje so SA a záporne koreluje s kozmickým protónovým tokom (>90 MeV) [1]. Výsledky výskumov tiež poukazujú na zmeny v krvnej zrážanlivosti (počet krvných doštičiek a bazofilných leukocytov v periférnej krvi), nárast zhlukovania krvných doštičiek, úrovne fibrinogénu a priľnavosti leukocytov v závislosti od úrovne GMA [4].

V súvislosti s Dst indexom, ktorý odráža priemerné poruchy magnetického poľa na zemskom rovníku, boli analyzované počty krvných elementov od 2 oviec v následných 1024 dňoch. Medzi časovými sériami týchto dát bola nízka korelácia, avšak bola zistená štatisticky významná korelácia vo frekvencii intervalov, významný vrchol bol okolo 7 dní v oboch sériách [2].

Empirická analýza vzťahov medzi niektorými parametrami kozmického počasia a dátami z lekársko-psychologických vyšetrení leteckého personálu naznačuje štatisticky významné súvislosti. Charakteristické hodnoty pulzovej frekvencie meranej pri maximálnej záťaži, získané ako stredné veličiny za 27 dní, sú v období slnečného maxima nižšie než v období slnečného minima, u hodnôt diastolického krvného tlaku meraného pri maximálnej záťaži je to naopak. Niektoré krvné elementy (napr. hemoglobín, hematokrit, leukocyty, erytrocyty a ďalšie) prejavujú súvislosť s parametrami kozmického počasia. Ich obsah v krvi významne koreluje najmä so slnečnou aktivitou a s hustotou plazmy [3].

V nadväznosti na vyššie uvedené sme sa zamerali na analýzu rozdelení niektorých laboratórnych biochemických a hematologických parametrov v obdobiach slnečného minima a maxima.

Použité dáta

Pre analýzu boli použité dva druhy dát, a to laboratórne biochemické a hematologické vyšetrenia, ktoré boli urobené v Leteckej vojenskej nemocnici v Košiciach a parametre kozmického počasia, prevzaté zo stránok <ftp://ftp.ngdc.noaa.gov> a <http://nssdc.gsfc.nasa.gov/omniweb/>.

Dáta z lekárskeho vyšetrenia

Dáta boli spracované z celkového počtu 4018 vyšetrení príslušníkov leteckého personálu, všetci boli muži vo veku 18-60 rokov. Uvedená vzorka obsahuje vojenských a civilných pilotov a ďalších lietajúcich palubných personál (napr. palubní inžinieri a technici a navigátori) a vojenský a civilný pozemný personál riadenia letovej prevádzky (dispečeri pozemnej kontroly letovej prevádzky a vojenský letovodi), ktorí sú v evidencii oddelenia leteckého lekárstva Leteckej vojenskej nemocnice v Košiciach. Biochemické parametre boli získané z pravidelných, stacionárnych a výberových vyšetrení leteckého personálu v priebehu rokov 1994-2002 a sú súčasťou databázy ich zdravotnej dokumentácie. Sledované parametre sú uvedené v Tab.1.

Tab. 1. Hematologické a biochemické parametre

Parameter	Popis
FW	- sedimentácia erytrocytov (dielce/hod)
HB	- obsah hemoglobínu (g/dl)
HTK	- hematokrit (%)
ERY	- počet erytrocytov (T/l)
LE	- počet leukocytov (G/l)
GLYK	- hladina cukru v krvi (mmol/l)
CHOLCEL	- celkový cholesterol v sére (mmol/l)
TRIGLYC	- obsah triglyceridov v sére (mmol/l)
HDLCHOL	- cholesterol vysokej hustoty (mmol/l)
UREA	- obsah močoviny v sére (mmol/l)
KREATIN	- obsah kreatinínu v sére (μmol/l)
KYS_MOC	- obsah kyseliny močovej v sére (μmol/l)
BIL_C	- obsah bilirubínu v sére (μmol/l)
AST	- obsah pečeňových enzýmov AST (aspartat-amino-transferáza) (μkat/l)
ALT	- obsah pečeňových enzýmov ALT (alanin-amino-transferáza) (μkat/L)
GGTP	- obsah pečeňových enzýmov GGTP (alternatívne GMT) (gama-glutamyl-transpeptidáza) (μkat/l)
MG	- obsah horčíka v krvi (mmol/l)

Sledované parametre kozmického počasia

V tejto štúdií sme pripravili dáta za obdobie január 1994 až december 2004. Pre charakteristiku slnečnej aktivity sme sledovali počet slnečných škvrn a tok rádiového žiarenia s vlnovou dĺžkou 10,7 cm. Medziplanetárne prostredie charakterizuje koncentrácia, teplota a rýchlosť plazmy slnečného vetra a tiež modul indukcie medziplanetárneho magnetického poľa. Pre charakteristiku zemského magnetického poľa sme vybrali Kp-index, ktorý popisuje úroveň geomagnetickej aktivity a Dst-index, ktorý popisuje porušenosť horizontálnej zložky magnetického poľa.

Napriek tomu, že dáta z lekárskech vyšetrení pokrývajú rovnomerne celé sledované obdobie (pre jednotlivé parametre máme k dispozícii 9000 – 16000 hodnôt), v niektorých dňoch neboli urobené žiadne vyšetrenia (víkendy, sviatky). Preto sme dáta sumovali do 9-denných intervalov (čo zodpovedá 1/3 dĺžky peiody slnečnej rotácie) a z nich získané stredné hodnoty sme použili na analýzu. Následne boli vybrané 2 intervaly, obdobie slnečného minima (marec 1995 – júl 1997) a obdobie slnečného maxima (apríl 1999 – december 2002). Kritériom bola slnečná aktivita, resp. početnosť slnečných škvrn R (v období slnečného minima menej ako 30, v období slnečného maxima viac než 75).

Výsledky

Pri výpočte korelácií medzi biochemickými parametrami a parametrami kozmického počasia sme zistili koreláciu medzi modulom indukcie medziplanetárneho magnetického poľa a sedimentáciou erytrocytov ($r = 0,218$) a tiež hladinou horčíka v krvi ($r = -0,279$). Tieto korelácie sme pri 27-denných stredných hodnotách parametrov nezaznamenali.

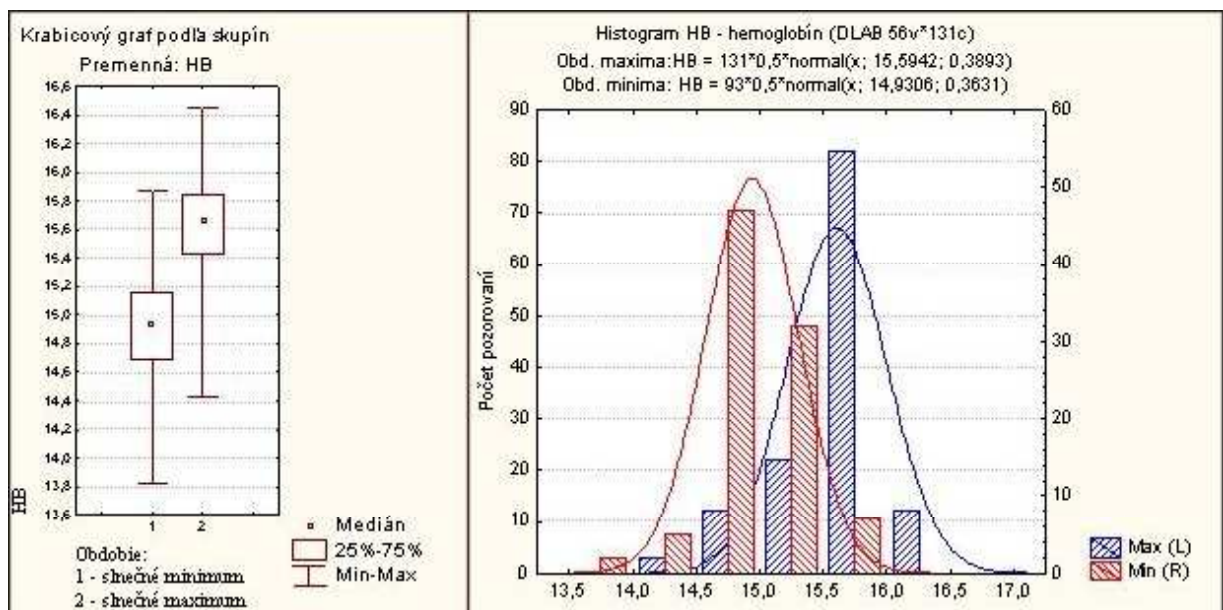
Podľa výsledkov štatistických testov (Študentov T-test, Mann-Whitneyov poradový U-test), sú hodnoty niektorých biochemických a hematologických parametrov závislé od toho, či bolo vyšetrenie robené v období slnečného minima, alebo maxima (Tab. 2).

Tab. 2. Tabuľka testu závislosti niektorých parametrov od obdobia (zvýraznené hodnoty naznačujú závislosť)

Premenná	Mann-Whitneyov U-test									
	Podľa premennej Obdobie (1 – slnečné minimum, 2 - slnečné maximum) Označené testy sú významné na hladine $p < 0.05000$									
	Súč.por. 1.skup	Súč. por. 2. skup.	U	Z	Úroveň p	Z uprav.	Úroveň p	N plat. Skup.1	N plat. Skup.2	
FW	6430,5	18769,5	2059,50	-8,4361	0,000000	-8,4362	0,000000	93	131	
HB	5768,0	19432,0	1397,00	-9,8223	0,000000	-9,8223	0,000000	93	131	
HTK	7823,0	17377,0	3452,00	-5,5226	0,000000	-5,5226	0,000000	93	131	
ERY	6697,5	18502,5	2326,50	-7,8775	0,000000	-7,8776	0,000000	93	131	
LE	9824,0	15376,0	5453,00	-1,3359	0,181574	-1,3359	0,181569	93	131	
GLYK	11663,0	13537,0	4891,00	2,5118	0,012012	2,5118	0,012012	93	131	
CHOLCEL	10934,5	14265,5	5619,50	0,9876	0,323368	0,9876	0,323365	93	131	
GLYK	12814,5	12385,5	3739,50	4,9211	0,000001	4,9211	0,000001	93	131	
HDLCHOL	5312,0	19664,0	1034,00	-10,5247	0,000000	-10,5249	0,000000	92	131	

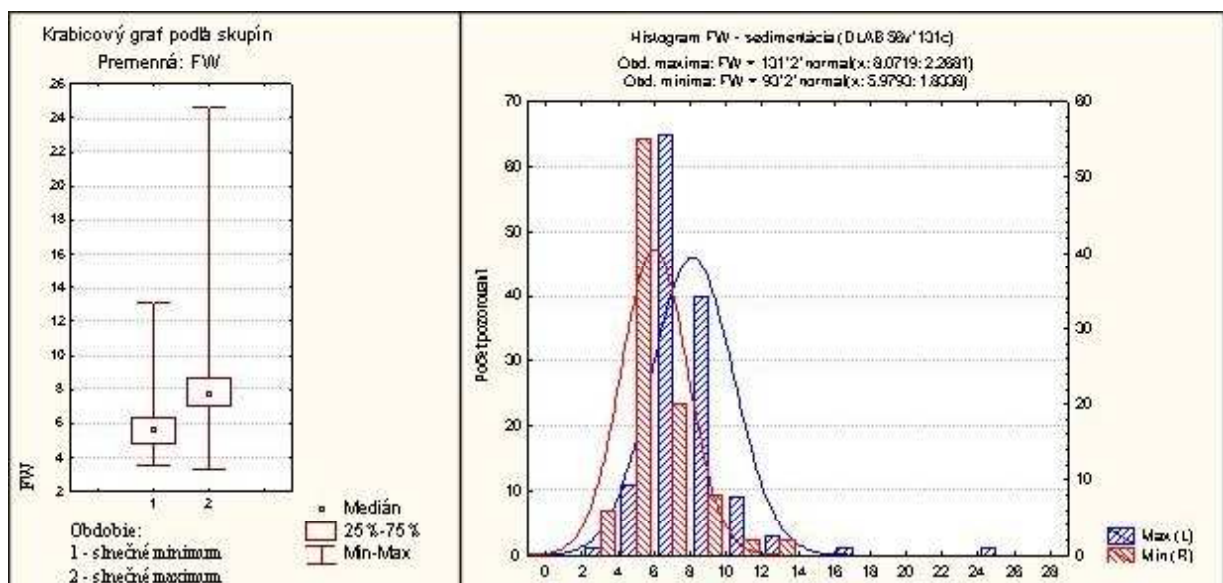
UREA	10404,0	14572,0	5926,00	0,2108	0,833018	0,2108	0,833017	92	131
KREATIN	12387,0	12589,0	3943,00	4,3916	0,000011	4,3916	0,000011	92	131
KYSMOC	10359,5	14616,5	5970,50	0,1170	0,906851	0,1170	0,906851	92	131
BILC	9240,0	15960,0	4869,00	-2,5578	0,010533	-2,5578	0,010533	93	131
AST	10669,0	14531,0	5885,00	0,4321	0,665699	0,4321	0,665665	93	131
ALT	9014,0	16186,0	4643,00	-3,0307	0,002440	-3,0308	0,002439	93	131
GGTP	8350,0	16850,0	3979,00	-4,4200	0,000010	-4,4201	0,000010	93	131
MG	7211,5	11316,5	2670,50	3,6960	0,000219	3,6962	0,000219	61	131

Nasledujúce obrázky ukazujú rozdiely v hodnotách niektorých biochemických a hematologických v období slnečného minima a maxima. Množstvo hemoglobínu v krvi je v období slnečného minima nižšie, než v období slnečného maxima (Obr. 1).

Obr. 1: Rozdiely v množstve hemoglobínu v krvi v období slnečného minima a maxima
obdobie 1: rozdelenie: Normálne, Chí-kvadrát = 7,22284, sv = 4 (uprav.), $p = 0,12457$
obdobie 2: rozdelenie: Normálne, Chí-kvadrát = 32,04379, sv = 5 (uprav.), $p = 0,00001$

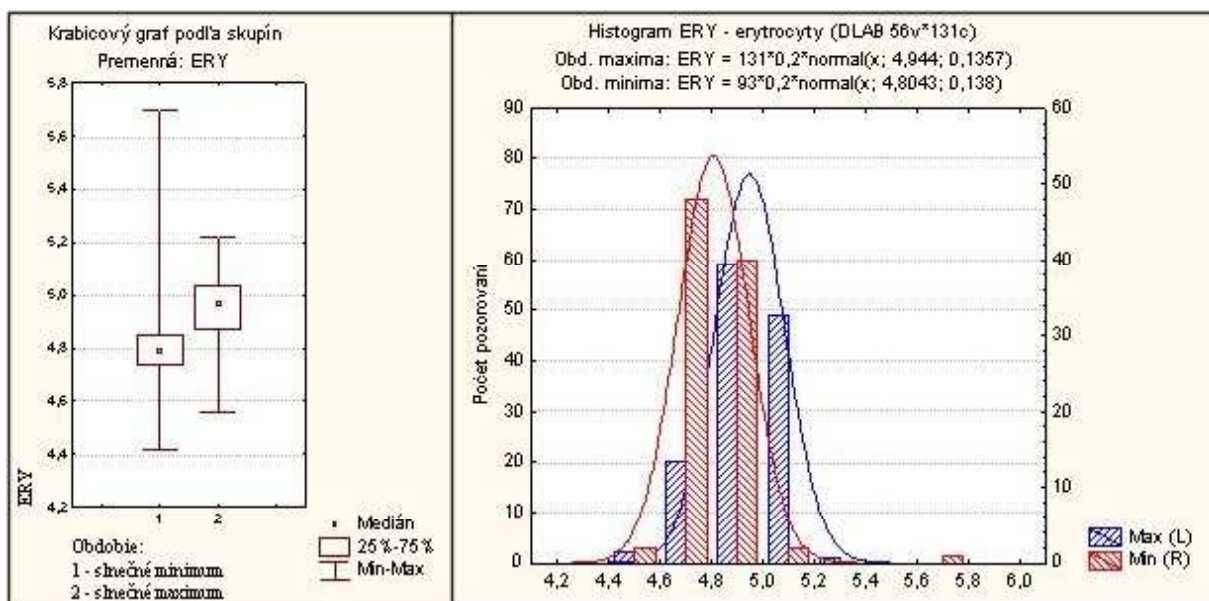
Sedimentácia erytrocytov a rovnako aj počet erytrocytov v krvi sa javia nižšie v období slnečného minima (Obr.2, Obr.3).

Obr. 2: Rozdiely v hodnotách sedimentácie erytrocytov v období slnečného minima a maxima

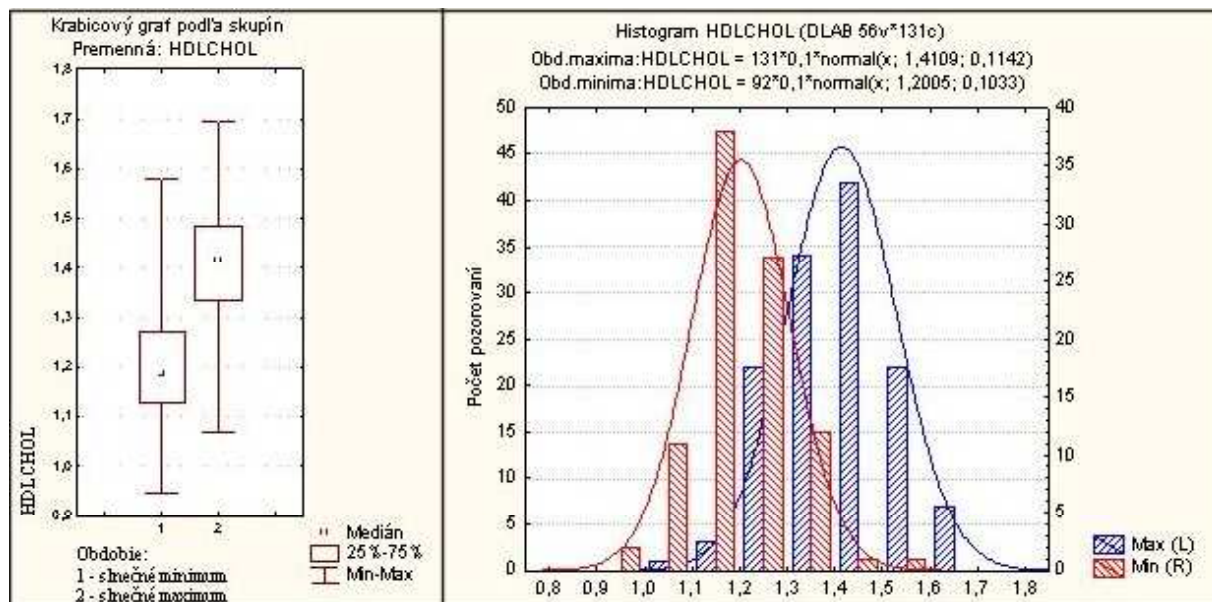

obdobie 1: rozdelenie: Normálne, χ^2 -kvadrát = 25,53849, $sv = 3$ (uprav.), $p = 0,00001$
 obdobie 2: rozdelenie: Normálne, χ^2 -kvadrát = 27,51102, $sv = 2$ (uprav.), $p = 0,00000$

Obr. 3: Rozdiely v počte erytrocytov v období slnečného minima a maxima
 obdobie 1: rozdelenie: Normálne, χ^2 -kvadrát = 15,60913, $sv = 3$ (uprav.), $p = 0,00136$
 obdobie 2: rozdelenie: Normálne, χ^2 -kvadrát = 10,21355, $sv = 2$ (uprav.), $p = 0,00606$

Napriek tomu, že obsah celkového cholesterolu v krvi (CHOLCEL) nevykazuje závislosť od obdobia (Tab. 2), u obsahu cholesterolu s vysokou hustotou v krvi (HDLCHOL) sme zaznamenali výrazný rozdiel v hodnotách medzi obdobím slnečného minima a maxima (Obr. 4).

Obr. 4: Rozdiely v množstve cholesterolu s veľkou hustotou v období slnečného minima a maxima
 obdobie 1: rozdelenie normálne, χ^2 -kvadrát = 2,69474, $sv = 1$ (uprav.), $p = 0,10068$
 obdobie 2: rozdelenie normálne, χ^2 -kvadrát = 1,50605, $sv = 2$ (uprav.), $p = 0,47094$

Záver

Empirická analýza vzťahov medzi slnečnou aktivitou a dátami z laboratórnych biochemických a hematologických vyšetrení leteckého personálu naznačuje štatisticky významné rozdiely v hodnotách niektorých parametrov. Hodnoty sedimentácie, rovnako ako množstvo erytrocytov, hemoglobínu a cholesterolu s vysokou hustotou sa ukazujú nižšie vo vzorke v období slnečného minima, než vo vzorke v období slnečného

maxima. Získané výsledky by mohli motivovať ďalšie skúmanie vplyvov kozmického počasia na fyziologické či biochemické procesy u človeka a živých organizmov na bunkovej úrovni. Interpretácia príčin tu zistených súvislostí v biochemickej oblasti fyziológie človeka však presahuje rámec tejto štúdie.

PodĎakovanie.

Táto štúdia bola pripravená s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-51-053805

Literatúra

- 1. Stoupel E., Abramson J., Domarkiene S., Shimshoni M., Sulkes J.** (1997): Space proton flux and the temporal distribution of cardiovascular deaths, *International Journal of Biometeorology* 40 (2): 113-116
- 2. Dasso S., Perazzo C.A., Romanelli L, Carusela F., Ure J., Fernández E.A. and Willshaw P.** (2004): Dynamical analysis of erythrocytes under the assumption of cross-spectral coherence between blood cell counts and the *Dst* index, *Geofisica Internacional*, Vol. 43, Num. 2, pp. 259-264
- 3. Dzvonič O., Štetiarová J., Kudela K., Daxner P.** (2006): A monitoring of space weather effects on some parameters of mental performance and health in aviation personnel, *Studia Psychologica*, 48, 2006, 4, 273-291
- 4. Stoupel E.** (1999): Effect of geomagnetic activity on cardiovascular parameters, *Journal of Clinical and Basic Cardiology* 1999; 2 (Issue 1), 34-40